

Pál Fodor, *The Unbearable Weight of Empire: The Ottomans in Central Europe - A Failed Attempt at Universal Monarchy (1390-1566)*, Budapest: Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences, 2015, 175 s.

Özgür KOLÇAK
(İstanbul Üniversitesi)

Osmanlı tarihçiliğinin deneyimli ismi Pál Fodor, Osmanlı siyasî, askerî ve entelektüel tarihine dair yıllarca biriktirdiği müktesebatını bir kez daha Osmanlı tarih meraklılarına sunuyor. Kitabın içindekiler kısmına alelacele bakan dikkatsiz bir okuyucu, ilk anda yazarın eski çalışmalarından derlediği bir siyasî tarih kitabıyla baş başa olduğu intibasına kapılabilir. Bu, ancak kısmen doğrudur. Pál Fodor, kronolojik sıraya dayanan bir Osmanlı siyasî ve askerî hadiseleri tarihi anlattığının zaten farkındadır; okuyucudan muhtemel tekdüzelik için peşin peşin özür diler (s. 22). Gerçekten de, yazarın hoşuna gitmeyecek bir tanımlamayla, erken modern Osmanlı tarihi uzmanları arasında artık sır olmayan tarihî vaka ve gelişmeler, yazarın titiz üslubuyla bir kere daha baştan anlatılmaktadır.

Ne var ki, Pál Fodor, bu siyasî ve askerî tarih anlatısını en az iki cephede başlattığı savaşın sahnesi olarak kullanma niyetindedir. Bu sebeple, yazarın revizyonist Osmanlı tarihçiliğini kıyasıya eleştirdiği "Giriş" bölümünü dikkatle okumak gerekir (s. 7-24). Fodor, burada Osmanlı tarih çalışmalarının son zamanlarda, bilhassa Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütülen araştırmalar aracılığıyla nasıl yön değiştirdiğini, Osmanlı tarihine dair temel kabul ve varsayımların ne surette farklılaştığını, bundan da önemlisi, Osmanlı geçmişini "batılılaştıran" küresel ve karşılaştırmalı bakışların tarihî hakikati nasıl çarpıttığını anlatır. Yazar, bu maksatla erken modern (sadece bu tanımlamanın tutarsızlığı üzerine sayfalarca eleştiri okunabilir, s. 13-17) Osmanlı tarihi hakkında neşredilen güncel literatürü, bunların ortak bir zeminde paylaştığı iddiaları reddetmek adına sırayla elden geçirir. Pál Fodor'a sorulursa, **Osmanlılar öncelikle ve her şeyden evvel Osmanlıdırlar; Osmanlı tecrübesini** o topluma özgü, batılı olmayan, çağdaşı batılı siyasî ve kültürel yapılarla karşılaştırıldığında bir emsaline denk düşmeyen öz değerleriyle anlamak gerekir. Bu manada, bir Osmanlı Rönesansı'ndan, bir Osmanlı Keşifler Çağı'ndan bahsetmenin anlamı yoktur.

Yazar, "Giriş" kısmının kapanış paragrafında, bu kez kendi geçmişiyile hesaplaşmayı başlatır. Türk tarihçiliğinin uzun zamandır unuttuğu bir fazilet sergileyerek, bir zamanlar Osmanlı ordusunun 1520-21 seferi hakkında yapmış olduğu değerlendirmeye inancını kaybettiğini, bugün itibarıyla meseleyi başka bir gözle gördüğünü itiraf eder. Pál Fodor'un yazılarını takip edenler açısından açılan iç cephe önemlidir; bu, kitabın altbaşlığını oluşturan "başarısız teşebbüse" ruhunu verecektir. Pál Fodor, "Ottoman Policy Towards Hungary, 1520-1541" (*Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 45/2-3

(1991), s. 271-345) makalesinde Macar illerindeki Osmanlı askerî hareketına dair tarif ettiği modelden vazgeçmiştir; Osmanlı askerî gücünün 16. yüzyılın ilk yarısında söylem düzeyinde koyduğu hedeflere aslında erişebileceği kanaatine varmıştır. Bu bağlamda Osmanlı emperyal tasavvurunun retorik düzeyde ele alınmasına karşıdır. Osmanlılar, birçok sebebin yanı sıra pekâlâ cihada canı gönülden inandıklarından devamlı sefer halindeydiler (s. 27-48). Bu gözle bakıldığında, Sultan Süleyman'ın Viyana'yı fethetmek arzusunda olduğunu dile getirmesi, ne Osmanlı siyasî iktidarının Macaristan'da Habsburg yönetimiyle giriştiği mücadelenin diplomatik veçhelerinden birini teşkil ediyordu, ne de Erdel'de sağlam bir nüfuz elde etme telaşındaki Osmanlı idaresinin V. Karl'ı veya I. Ferdinand'ı bölgeden uzak tutma hamlelerinden biriydi. Belki Habsburg elçilerinin yüzüne söylenenler neticede bu amaca hizmet etmişti; ama hikâye çok daha basitti. Sultan Süleyman, Viyana'yı fethetmek ve Habsburg iktidarını ortadan kaldırmak istiyordu. İşte başaramadığı da buydu.

Aslına bakılırsa, Sultan Süleyman, aynen Habsburglar'a karşı takındığı tavırda olduğu gibi, Safevi hanedanını da yıkıp geçmek ve cihanşümul bir hakimiyet iddiasıyla bilinen dünyada tek başına kalmak istiyordu (s. 55-64, 82-84). Pál Fodor, daha önceki Osmanlı sultanları döneminde çıkan, ama nihayet Kanuni Sultan Süleyman'ın şahsında iyice tecelli eden *sahipkıranlık*, *mehdilik*, *İskenderlik*, *hakanlık*, *kayserlik* iddialarını, belki de en az, bu tarifleri tarih belğine kazıyan 15-16. yüzyıl Osmanlı müverrihleri kadar ciddiye almaktadır (s. 89-93). Bu, revizyonist tarihçilikteki söylem, propaganda ve emperyal temsil yaklaşımı karşısında Osmanlı deneyimine, Osmanlı mazisi içinden bir bakış olarak değerlendirilebilir. Zaten bu tavrın bizi kendisi, Pál Fodor'un kitabındaki anlatımın en can alıcı noktasını oluşturmakta, tutarlı bir çizgi halinde, kendi sınırlarını tayin eden bir hat oluşturmaktadır.

Pál Fodor, en geç I. Selim devrinden itibaren Osmanlı askerî gücünün imparatorluğu saran dört farklı cepheyi birden hesaplayarak davranmak zorunda olduğunun altını çizer. Osmanlı siyasî genişlemesi, cihanşümul hakimiyet mefkuresiyle taçlandırıldığında (kaldı ki, Pál Fodor'a göre, Osmanlı devleti, üzerine bina edildiği yapı bakımından savaşmadan toplumsal huzurunu temin edemeyeceğinden) Osmanlı başkentinden fersahlarca uzak bölgelerde askerî girişimler zorunluluk halini almıştı. Kitap, temel iddiasını desteklemek babında dört cephede, başka bir deyişle, İran (s. 60-65), Kızıldeniz ve Hint Okyanusu (s. 65-67), Akdeniz (s. 67-71) ve Orta Avrupa (s. 71-74) cephelerindeki Osmanlı askerî eylemlerinin bir kronolojisini verir. Bununla birlikte kitabın geri kalan bölümlerindeki esas inceleme konusu, Osmanlıların Orta Avrupa'daki faaliyetleri olacaktır. Örneğin, Pál Fodor, 1551-1552'de, Osmanlı birliklerinin Erdel'deki hareketini tasvir ederken Osmanlı kaynakları başta olmak üzere tarihî kaynaklardan devşirdiği zengin bir malzeme kullanır (s. 103-129). Kitabın temel iddiası bakımından kayda değer olan, yazarın Osmanlı emperyal hedef-

lerinin gerçekleştirilememesine yaptığı ısrarlı vurgudur. 16. yüzyılın ortasına gelindiğinde, Osmanlı iktidarının doğu seferlerinde karşılaştığı manzaranın bir benzerini batı cephesi için de söylemek mümkündür. Yüzyıl başlarında Habsburgları savunmasız bir vaziyette yakalama imkânı olmasına rağmen ilerleyen yıllarla beraber iş işten geçmiş gibidir. Sultan Süleyman, Beç diyarını fethetme arzusunda samimi olduğuna göre, bu isteğin yerine getirilememesini siyasî başarısızlık olarak tarif etmek icap eder.

Dahası, Pál Fodor'a göre, Sultan Süleyman'ın Orta Avrupa'da izlediği siyaset, haleflerine altından kalkılması güç olduğu gibi, temelde hatalı olan ve imparatorluğun kaynaklarının asla ulaşamayacak hedefler uğruna heba edilmesine yol açan bir miras bırakmıştı (s. 129-133). Kanuni Sultan Süleyman saltanatına bir altın çağ gözüyle bakan Osmanlı kuşakları, 1593-94, 1663-64 ve 1683'te, aynen şanlı padişahın son kez 1566'da Sigetvar önlerinde son nefesini verdiği seferde olduğu gibi, Viyana'yı elde etmek hevesiyle çıktıkları seferlerde bambaşka şeylerle karşılaştılar. İmparatorluğun kaynaklarının dört ayrı cephede küresel egemenlik iddiasıyla dağıtılması, Pál Fodor'un anlatımında, kitabın son sayfalarını süsleyen Sigetvar'ın fethini, Habsburg başkentini almak azmiyle yola koyulan Osmanlıların "yalnızca bir Macar sınır kalesini" ele geçirip "yetersizliklerinin nişanesi"ni tescillemeleri hüviyetine sokmuştur.